

Jog

történeti szemle

2009
1. szám

BUDAPEST · GYŐR · MISKOLC

A TARTALOMBÓL

„Aki ember vérént ontja,
annak vérént ember ontja.”

– Elmélkedés a testi
büntetésről, a magánharcról
és a pénzbüntetésről
a mózesi jogban

Adalékok
a Lex Baiuvariorum
datálásához
és lokalizálásához

A nemzetiségi-kisebbségi
kérdés, mint külpolitika
államhatáron belül

Szerbia és Jugoszlávia
joghistoriájának története
a 19. századtól napjainkig

Korai kettős adóztatási
egyezmények

Vázlat az Arthasásztra
öröklési jogáról

Lackner Kristóf

Sopron 17. századi híres polgármestere, Lackner Kristóf élete és életműve nagyon hosszú ideje – mondhatni századok óta – nem hagyja nyugodni a hazai szaktörténészeket, legyenek azok a politika-, a művelődés-, az irodalom- vagy a jogtörténet iránt érdeklődők. Levéltárosok és filológusok nemzedékeit ragadta magával rendkívül sokoldalú egyénisége és ránk maradt igen jelentős irodalmi munkássága.

A jogi doktor Lackner életének jogtörténeti vonatkozásai még nem kerültek teljes mértékig felderítésre,¹ és éppen ez indokolja, hogy a „Lackner-jelenség” kutatásának legújabb eredményéről ezen lap hasábjain is beszámoljunk, valamint szerény lehetőségeink szerint továbbgondoljuk azon adatokat és információkat, amelyek Lackner önéletírása „kritikainak” nevezhető kiadása és fordítása révén a jogtörténészek számára is rendelkezésre állnak mostantól.

2008 végén jelent meg a példaszerűnek tekinthető *Sopron város történeti forrásai* sorozatban Lackner eddig csak csekély mértékben kiaknázott – mondhatni lappangó – rövid önéletírása (*Vitae Christophori Lackner I. U. D. Hominis, brevis consignatio*), amelyet Tóth Gergely fedezett fel újra, és fordított le példamutatóan magyarra, lehetővé téve a latinban kevésbé jártas nemzedékek számára ezen jelentős forrás megismerését és használatát.

A bemutatandó, kiállítáiban is szemrevaló könyv két vonatkozásban is bilingvis. Egyrészt a bevezető tanulmány (*Előre megírt emlékezet: Lackner Kristóf különös önéletrajza*) magyar és német nyelven is² olvasható, s a könyv későbbi részeiben is el tud igazodni a német nyelvben jártas olvasó.

Maga az önéletírás, a kritikai jegyzetekkel (*annotationes criticae*) ellátott *Vita* (ezt a rövidített címet ajánlja a szerkesztő) latin nyelven kerül közlésre, melyet tüköroldali magyar fordítás kísér. A forrásközlést kísérő, informatív tárgyi jegyzetek magyar nyelvűek. A kötet fordítás nélkül, latinul közli (szövegkritikai kiegészítésekkel) Lackner jogi doktori oklevelét, nemességkérő folyamodványát és címerlevelét. A kiadást személynév- és helynévmutató teszi még használhatóbbá. Külön kiemelendő a bibliográfia, amely Lackner (e kiadásban hivatkozott, de csaknem teljes) kéziratos és nyomtatott munkáinak listájából,³ valamint a szinte az egész Lackner-irodalmat is átfogó forrás- és szekundér-munkák jegyzékéből áll.

A bevezető tanulmányban⁴ Tóth Gergely azt a bátor megállapítást teszi, hogy a *Vita* (amely eredeti kéziratá-

P. Szabó Béla

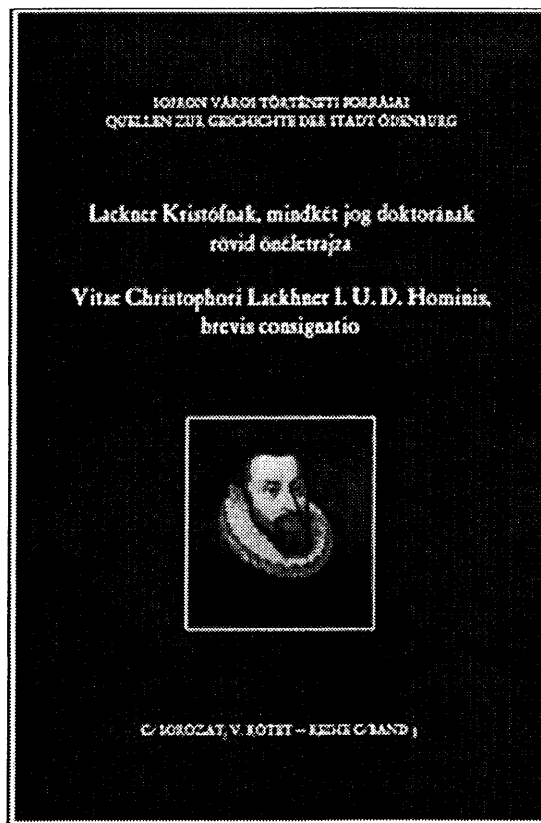
Széljegyzetek Lackner Kristóf padovai tanuló éveire

**Rendhagyó recenzió újrafelfedezett
önéletrajza kiadásához***

nak sorsa egészen a 19. századig nyomon követhető, de azután nyoma vész) nagyban hozzájárult az évszázadokon átívelő „Lackner-kultuszhoz”, több esetben kiaknázott forrásként segítette, hogy Lackner alakja előtérbe kerüljön Sopron 17. századi történetében. Ez természetesen nem történt érdemtelenül, de a *Vita* léte és későbbi szerzők (elsősorban az 1714-ben készült emlékbeszédek) általi felhasználása történeti távlatokban bizonyos „pályaelőnyt” jelentett számára kortársaival szemben.

Ugyanakkor azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a *Vita* kiolvasható adatoknak csak egy kisebb hányada került be az elmúlt tízegy-néhány nemzedéknyi idő alatt a köztudatba: a forrás újrafelfedezésével több olyan információval lettünk gazdagabbak, amelyeket a kézirat alapos vizsgálata és elemzése csak most tudatosít a Lackner életével foglalkozó történészek számára.

A bevezető tanulmány meggyőző válaszokat ad a kézirrattal kapcsolatosan felmerülő kérdésekre. Tóth Gergelynek szinte a bizonyosság erejével sikerül igazolnia, hogy a Bél Mátyás által másoltatott kéziratból ismert *Vita* valóban Lackner önéletírása. Ez az adatok „intim” jellege, más munkákban megtalálható szófordulatok és a néhány egyes szám harmadik személyből egyes szám első személybe átforduló megnyilatkozás alapján bizton kijelenthető. A kézirat, amely 1613 és 1618 között készült és az utóbbi időpontig tárgyalja Lackner életét, stílusában két jól elkülöníthető részből áll. Lackner 1613-ig (első polgármesteri tisztsége elnyeréséig) meglehetősen részletességgel, személyes részvételt sejtetve, „egy ülésben” tekint vissza addigi életére. A következő öt év történéseit azonban már inkább annalsztikusan, szikárabb stílusban, valószínű-

leg nagyobb időközönként vetette papírra. Az 1613-as első változat elkészítését Tóth Gergely – hihetően – arra vezeti vissza, hogy az addigi pályája csúcsára érkező öntudatos várospolitikus az utókor számára akart „nyersanyagot” szolgáltatni saját emlékezetéről (műfaja: emlékbeszédhez készített életrajzi adagyűjtés-önéletrajz). Az 1613-tól 1618-ig terjedő rész pedig a városi krónikák jegyeit viseli magán, amely krónika főszereplője azonban maga a szerző, Lackner. A *Vita* ugyanakkor befejezetlen maradt: 1618 után Lackner elvesztette érdeklődését az „önfényező projekt” iránt, hiszen ekkor városa vezetéséből időlegesen kiszorulva és a politikai események kedvezőtlen alakulása miatt – ma úgy mondanánk – „önértékelési válságon” esett át. A későbbiekben pedig vagy ideje, vagy kedve nem volt már az önéletírás folytatására.

A *Vita* sok tekintetben új (vagy pontosabb) adatokkal egészíti ki eddigi ismereteinket, illetve megerősít eddigi feltételezéseket Lackner életével kapcsolatban. Tóth Gergely akkurátusan veszi számba ezeket az újnak tekinthető vagy megerősítő információkat. Sőt olyan új tényekre is felhívja a figyelmet, amelyek ugyan nem közvetlenül a *Vita* szövegéből szűrhetők le, de annak elemzése és az abban említett tények verifikálása során kerültek napvilágra.⁵ Magas színvonalú kommentárjait mind a bevezető tanulmányban, mind a fordításhoz fűzött jegyzeteiben meglepéssel konstatálhatjuk.

Tóth Gergely a *Vita* „talán legizgalmasabb részé”-nek tekinti Lackner padovai tanulmányainak és itáliai utazásának történetét.⁶ Ezért – abban a szellemben, hogy a *Vita*-ban foglaltak jobb megértéséhez, a mind teljesebb kép kialakításához több tudományterület szakembereinek együttműködése szükséges – szeretnék az alábbiakban néhány (saját tehetség szerint feltárt) mozaikkal hozzájárulni Lackner Kristóffal kapcsolatos ismereteinkhez, padovai tartózkodása körülményeinek jobb megismeréséhez. Mindezzel egyúttal elismerésemet is ki kívánom fejezni a kitűnő fordításért és a helytálló magyarázatokért. Kiegészíteni és folytatni csak kitűnő munkát érdemes.

1. A *praeceptor*

Lackner nevelőként utazott Padovába. Neveltjével, Saurau Rudolf stájer nemesifjával együtt 1593 decemberében iratkozott be. A „*docendo discimus*” elv alapján azonban ő maga is elmélyült a jogi tanulmá-

nyokban Itália akkor vezető egyetemén.

Padova a 15. században vált a közép-európai diákok, köztük a magyarországiak számára a legfontosabb itáliai egyetemé. A már nem kizárólag csak jogászok számára vonzó egyetem megnyerni látzott a magyar hallgatók kegyeért Bolognával szemben folytatott harcot. (Az ultramontán hallgatók között többségben

lévő németajkúak esetében ez a nemes verseny egy jó századdal később dőlt el Padova javára.⁷)

Míg a 16. századig szinte kizárólag klerikusok érkeztek hazánkból jogot tanulni Padovába,⁸ a 15. és a 16. század fordulóján már néhány polgári származású magyarországi hallgató is megengedhette magának a padovai egyetem jogi előadásainak látogatását. Ezek többsége a megszorodó világi nemesi hallgatók mellett, mint *praeceptor* jutott el a „tudás forrásához”.⁹ Ez történt tehát Lacknerral is. Az, hogy nem magyar, hanem osztrák főúri csemete nevelőjeként kapott lehetőséget a peregrinációra, mutatja a „pannon táj” kulturális és társadalmi egységét ebben az időben.

2. Miért éppen Padova?

A padovai egyetem, a „*splendidissima*” 16. századtól betöltött kultúrtörténelmi szerepét ismertnek tekintve¹⁰ legyen elég utalnom arra, hogy bár a 16. század elején a padovai egyetemen is a hanyatlás jelei mutatkoztak, de 1540 körül már ismét teljes fényében tündökölt a „*gymnasium*” keretében működő két „egyetem”: az *universitas artistarum*,¹¹ melynek körébe a teológusok,¹² filozófusok, orvostanhallgatók és a természettudományok hallgatói tartoztak, valamint az eredeti, a régebbi alapítású *universitas juristarum*, amely az egyházi és világi jog oktatását látta el.¹³

Ekkortól Padova itáliai (és talán összeurópai) mércével is mérve a legjelentősebb egyetemi várossá nőtte ki magát. A felemelkedés elsősorban Velence, a kereskedőváros közelségének és gazdasági kapcsó-

A padovai egyetem főbejárata a 17. században (fametszet Jacopo Filippo Tomasini *Gymnasium Patavinum* című művéből, 1654)

latinak, valamint a velencei hatóságok gondoskodásának volt köszönhető.

Bár Padova már a 15. század elején velencei fennhatóság alá került, az egyetem életében ez nem jelentett semmiféle törést, az egyetemi önkormányzata megmaradt, amely felügyelte és biztosította az oktatás színvonalát. A háborús időszakok múltával, 1517 után a velencei előjáróság egy háromtagú bizottságon keresztül (*Riformatori dello Studio*) szigorúbb, centralizált ellenőrzés alá vette a padovai egyetemeket, aminek része volt, hogy önállóságukat megtartva egy új, közös egyetemi épületbe (*Il Bo*) költöztette azokat.¹⁴

A jogi oktatás a 16. század második felében élte fénykorát Padovában. A jogi egyetem 1550-ben kapott új *statutumot*, amelyet Tiberius Decianus, a „*criminalia*” professzora készített el.¹⁵ Ebben elsősorban szervezeti kérdések voltak szabályozva, de itt fektették le a rendes (*sedes ordinariae*) és rendkívüli (*sedes extraordinariae*) tanszékek professzorainak kötelezettségeit is.

Az előadók szabadon választották meg előadásaik anyagát, amelyet évekre előre terveztek és hirdettek meg.¹⁶ A középkori „*puncta*” rendszer – amely a professzoroknak az előre meghatározott anyaghoz való kötését és az adott anyagrészt bizonyos időn belül való befejezését szolgálta – a 16. század közepétől eltűnt Padovában is.¹⁷

A középkori tradíció tovább élt azonban a *Glossa* tiszteletében. A *statutumok* rendelkezése szerint: „*Decernimus quod omnes doctores actu legentes immediate postquam legerint capitulum, vel legem, glossas legere, teneantur (kiemelés tőlem – Sz. B.) nisi continuatio capitulorum vel legum aliud fieri suadeat ipsorum in hoc conscientias per iuramentum eis praestitum, onerando nec super eis non legendis clamori scholarium condescendant.*”¹⁸

A középkori tradicionális szöveginterpretálási és oktatási módszer, a *mos italicus* uralmát mutatja a *statutumok* egy másik, vizsgákkal kapcsolatos helye: „*principium autem examinationis hoc est, quia primo et principaliter examinandus legat ea, quae sibi sunt assignata in punctis per Doctores continuando materias, summam dicta, referendo, textum diuidendo, casum ponendo, literam legendo, notabilia colligendo, et apparatus, per oppositiones, et questiones expediendo, (kiemelés tőlem – Sz. B.) prout honori suum (?) congruum, et melius videbitur, et crediderit expedire.*”¹⁹ A tanrend tehát a középkori jogi oktatási rendszer, a *mos italicus* alapjainak fennmaradását jelzi.

A középkori oktatás módszerének megfelelően a szakmai összetartozás okán a *Corpus Iuris* ugyanazon kérdéskörét, jogintézményét tárgyaló szabályait nem foglalták egybe. Külön oktatták a *Digesta*, a *Codex*, illetve az *Institutiones* megfelelő címét. Az egyes előadások tehát a *Corpus Iuris* középkori tagolása szerint oszlottak meg, igaz megváltozott névvel. Az oktatás a *Corpusban* található rendszert követte: vagy az egyes címek rubrikáit, vagy az egyes törvényeket tárgyalták.

A régi metódus követésére, az anyagnak a glosszákkal együtt – a *Corpus* titulussainak és azon belül a törvények sorrendjében történő – tárgyalására egy hallgatói testület felügyelt. A kontroverz helyek elemzése továbbra is elvette az előadások nagy részét, s ezen a 16. század folyamán bevezetett áttekinthető előadások sem sokat segítettek. Ez utóbbiak egyébként a szöveg és a *Glossa*, illetve Bartolus tanainak áttekinthetőségét voltak hivatva megkönnyíteni.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a modern, humanistának nevezett jogtudomány (*scuola culta*)²⁰ ne hagyott volna nyomot a kar oktatásában, illetve a karon oktató professzorok munkásságában a 16. században. Már maga a szabadság, amely a tanároknak lehetővé tette előadásaik anyagának megválasztását, valamint a szövegkritikai törekvések bizonyos elfogadása, s ezzel a nyelvi „elegáns” szövegre támaszkodó előadások mutatják az új szellem bizonyos hatását.²¹ Ennek legkiválóbb példája a *Natio Germanica* kívánságára 1578-ban létrehozott *de Pandectis*-tanszék, amely a *Rotulusokban* a rendes előadások között szerepelt. Itt az előadó „*more gallico*” adott elő.²² Kérdéses, hogy ez mennyiben valósult meg. Valószínű, hogy az előadók ragaszkodtak a justinianusi törvény-rendszerhez.²³

A 16. század végi padovai jogoktatás – kis változtatásokkal – megőrizte a középkorból áthagyományozódott tantervi és módszertani vonásokat, ám vitathatatlan, hogy a korabeli Európában a padovai jogi kar nyújtotta a legszínvonalasabb jogi képzést. A hallgatók egész Európából – még a humanista jogi iskolák ősházájából, Franciaországból is – özönltek Padovába.

Itt ugyanis tökélyre fejlesztették azon módszereket, amelyek elsajátítása révén a több száz évvel korábban keletkezett római jogi szövegekkel foglalkozó, azokat elemző és elsajátító jogászok döntő szerepet játszhattak az állami és jogélet racionalizálásában a középkor végi és a kora újkor Európában.²⁴ Ez a befolyás döntően a 16. századra megszilárdult és egész Európában elterjedt formális jogi technikának volt köszönhető, melynek a padovai jogi egyetem lett a század második felében kiemelkedő mintaiskolája. A tényállások logikai elemzése és az ettől nem elválasztható érvelési és vitastílus elsajátítása megnyitotta a hallgatók előtt a legfontosabb hivatalok kapuit. Ez a lehetőség ugyanakkor Padovában ötvöződött a „*studia humanitatis*” szellemével, valamint egy toleráns-humanista hozzáállással, és ez nagy vonzerőt gyakorolt a korabeli tanulni vágyókra, nemesekre, illetőleg polgárookra, Itálián belül és azon kívül egyaránt.

Ugyanakkor a jogi egyetem nemcsak oktatási tevékenysége révén örvendett rendkívüli tekintélynek Európa-szerte. Doktori kollégiumát fejedelmek, városállamok és magánszemélyek is messze földről megkeresték jogi tanácsokért.²⁵

3. Beiratkozás a jogászok német nemzetébe

A *Vitából* tudjuk, hogy Lackner és Saurau a német jogász nemzet (*Natio Germanica Iuristarum*) anyakönyvébe iratkozott be.²⁶

Padovában két matrikulát vezettek: a hivatalos anyakönyvek mellett (amelyek a 16–17. század tekintetében rendkívül hiányosan maradtak fenn)²⁷ az egyes nemzetek is „anyakönyveztek” a beiratkozott hallgatókat. A padovai jogi egyetemen a német nemzet volt a legjelentősebb a tíz ultramontán *natio* közül,²⁸ s ennek „magán” matrikulájában – amelybe 1567 óta saját kezűleg kellett beiratkozniuk a hallgatóknak²⁹ – találhatjuk meg Saurau és Lackner beiratkozási adatait.³⁰ A főnemesek a matrikula elején, míg a köznemesek és polgárok az anyakönyv hátrébb eső részében kaptak helyet. A beiratkozási illeték is különbözött a társadalmi rangtól függően. Érdekes, hogy miután 1553-ban a német nemzet is kettévált egy jogász és egy artista nemzetre – vagyis az orvosok kezdeményezésére megalakították az artisták német *natioját*³¹ –, a főnemesek továbbra is csak a jogászok tekintélyesebb anyakönyvébe voltak hajlandók beiratkozni.

Lackner nemcsak tanítványa jogán iratkozott a német nemzethez, hanem ez szükségszerű is volt, mivel a magyaroknak hasonló saját anyakönyvről nem tudunk, s valószínűleg nem is volt, s így a magyarországi joghallgatók nagy része is a németekhez csatlakozott. Egy nemzethez való tartozás azért volt fontos, mert csak így részesedhetett a hallgató a kiterjedt privilégiumokból.

A magyar és német nemzet kapcsolata egyébként is szoros volt;³² a 16. században a magyar beolvadni látszik a német nemzetbe, megtartva azonban saját tanácsosát.³³ A padovai *statutumok* mindenesetre akkor engedték meg a nemzethez fűződő jogok gyakorlását, ha legalább hat tagja be volt jegyezve a rektori anyakönyvbe. 1544-ben ezt a számot háromra szállították le. Ha ennél kevesebben voltak, akkor egy másik nemzetből választottak a „*natio supplenda*” részére tanácsost.³⁴ A magyaroknál ez elég gyakran előfordult; ilyenkor általában a németek közül választottak helyettes tanácsost. Tudnivaló még, hogy az artista egyetemen egyébként nem volt külön magyar „hallgatói képviselő”.

4. A tanulás

A padovai jogi oktatás menetéről, az egyes tárgyak keretében előadott vagy oktatni szándékozott anyagrészekről a *Rotuli* adnak felvilágosítást,³⁵ melyek egy-egy tanévre a „rendes előadások” (*lecturae ordinariae*) professzorainak nevét, illetményét s szerencsés esetben előadásaik címét, valamint előadásuk idejét (*matutina-de mane, pomeridiana-de sero*) tartalmazták.

A 16. század végén nem kevesebb, mint 21 *schola* vagy *lectura* (tanszék) állt a hallgatók rendelkezésére: 6

kánonjogi és 11 civiljogi rendes, valamint 4 rendkívüli tanszék.³⁶

A tanév késő ősszel kezdődött, és a következő év nyarán fejeződött be.

A tanulásban – mint az Lackner beszámolójából is kitűnik – a rendes és rendkívüli előadások mellett nagy szerepet játszottak a magánórák (*privatae lectiones*).

Ezeket a keresett neves professzorok mellett idősebb, 4–6 évet elvégzett hallgatók is tarthatták. Mint (Lackner leírása mellett) egyes magyar nemes hallgatók példája is mutatja, nagyon gyakran éltek is ezzel a lehetőséggel a tudásszintben rendkívül különböző joghallgatók.³⁷ A magánórák célja elsősorban az előadásokon hallottak ismétlése és megértetése, a törvénykönyvek szövegének tanulmányozása, az esetlegesen felmerülő kérdések megvitatása és megoldása lehetett. Ugyanakkor lehetőséget adott a tanároknak is új, eredményesebbnek tartott módszerek kialakítására.³⁸ Lackner együtt tanult tanítványaival, majd 1594 végétől tanítványaival – hiszen nevelői tevékenységének elismeréseként újabb két stájer neveltet kapott –, és látogatta a professzorok előadásait, valamint magánóráit.

Természetesen nem csak a professzorok neve és az oktatás módszere volt az, ami ide, Padovába vonzotta a hallgatókat. Az olasz nyelv, a különböző itáliai udvarokban létező szokások megismerése is igen nagy érdeklődést váltott ki. Lackner maga is beszámol arról, hogy tanítványa, Rudolf a tanulás mellett milyen egyéb képességek (lantjáték, hangszeres játék, tánc, festészet, rajz, szobrászat) elsajátításában lépett előre a padovai évek alatt. Mivel saját maga illetően tevékenységéről nem szól, talán már idősnek érezte ehhez magát. Egyébiránt az európai kultúrtörténetnek ez az az időszaka, midőn az alap- és szak tudás elsajátítását szolgáló egyetemjárást (*peregrinatio academica*) felváltotta a széleskörű tapasztalatszerzést biztosító nemesi utazás (Kavalierstour) szokása.

5. A kedvenc professzorok

Lackner emlékezetébe különösen két tanára írta be magát: „a legfőbb első professzor” Guido Panciroli és a „kiváló jogász és professzor” Angelo Matteacci. Mindketten megérdemlik, hogy feltárjuk, mit lehet ma még tudni róluk.³⁹

Guido Panciroli (1523–1599) Reggióból származott, ahol első iskoláit is látogatta. Jogi tanulmányait Ferrarában kezdte Prospero Pasettinél és Ippolito Riminaldinál. Később Paviában Alciatust, majd Bolognában Mariano Soccinót hallgatta. Tanulmányait Padovában fejezte be, ahol Marco Mantova és Giulio Oradino voltak vezető tanárai.⁴⁰

Guido Panciroli – metszet Giacomo Filippo Tomasini [Iacobi Philippi Tomasini] Patavini *Illvstrivm virorum elogia iconibvs exornata* [Patavii apud Donatum Pasquardum & Socium, 1630] című művéből

1547 novemberétől még hallgatóként a *secunda civilium Institutionum schola (inter extraordinariis)* hivatalára⁴¹ nevezte ki három évre a *Senatus* 51 scudo fizetéssel, amit – miután 1550-ben felvették a jogászok *collegiumába* – 80-ra emeltek. 1554 februárjától a *prima civilium Institutionum schola* tanára lett 120 scudo fizetéssel. 1556 októberében helyettesítőként kezdett tanítani a *secunda juris civilis schola ordinaria pomeridianán* 300 scudo díjazás ellenében, ami 1564-re 650 scudóra növekedett. 1570-ben Emanuele Filiberto herceg 700 scudo éves fizetéssel Torinóba csábította, hogy az ottani egyetemen tanítson. Torinói tartózkodása nem alakult szerencsésen, idővel erős szembetegség támadta meg. Örömmel tért vissza, mikor 1582 májusában visszahívták Padovába az „éltanszék”, a *prima juris civilis schola ordinaria pomeridiana* élére 1000 scudo fizetéssel. 1595-ben fizetését 200 scudoval megemelték.⁴² XIV. Gergely, majd VIII. Kelemen pápa kezdeményezte Rómába, a pápai udvarba költözését, de Panciroli szívesebben maradt Padovában. Halála 1599 májusában jött el.⁴³

Jogi munkái egy kivétellel halála után, unokái kiadásában jelentek meg.⁴⁴ Közülük a legnagyobb hatást a jogtudósok tevékenységéről írott jogtörténelmi munkája érte el. Általánosabb ismertségre mint régiségbűvár tett szert. Úgy tartják számon, mint aki először vetette össze rendszeresen az ókori civilizációt kora „modern” műveltségével, és emiatt a barokk korszak ókor-képe egyik megalapozójának tekinthető.⁴⁵ Forráskiadóként egyik legfontosabb tudományos teljesítménye a Kr. u. 400 körül keletkezett közigazgatási címtár, a *Notitia dignitatum* másodszori sajtó alá rendezése, amely 1593-ban jelent meg először.⁴⁶ Nem feledve gyökereit, megírta Reggio történetét is.⁴⁷

Hosszú tanári pályafutása természetesen lehetővé és szükségsszerűvé tette, hogy már Lackner előtt is legyenek magyarországi tanítványai. Különösen kiemelkedik ezek közül Zsámboky János (Johannes Sambucus), aki az 1550-es évek elején jogot és archeológiát hallgatott Pancirolinál, *Emblematájának* egyik emblémáját is volt tanárának ajánlotta.⁴⁸ Dudith Andrásnak is egyik tanára volt annak padovai tartózkodása alatt (1558–1560 között),⁴⁹ s valószínűleg Báthory István is hallgatta az akkor még fiatal jogászprofesszort. Kevéssel Lacknerék padovai tartózkodása előtt, 1591 szeptemberében a későbbi szalézi Szent Ferenc Panciroli tanítványaként szerezte jogi doktori oklevelét.⁵⁰

Angelo Matteacci [Matthaeacius] (1536–1600) Bassanóban született, de Marosticából, Vicenza környekéről származónak vallotta magát. Padovában és

Velencében tanult. Tanulmányai befejeztével Veneto több közösségében *assessor*ként tevékenykedett, majd Velencében ügyvédeskedett.⁵¹

A jogászok német nemzete által szorgalmazott, 1578-ban létrehozott *de pandectis* „reform”-tanszékre – tapasztalt jogász hírében állván – elsőként őt nevezték ki 200 forint fizetéssel, amit 1587-ben újabb 100-zal toldottak meg. Előadásai nagy népszerűségnek örvendtek. Tanári tevékenysége mellett számos fontos perben is eljáró ügyvédként, és ékes szólásával nagy hírnevet szerzett magának.⁵² Filozófiai és csillagászati jártasságát is nagyra becsülték kortársai.⁵³ 1589-ben 400 scudós díjazással a *Pandekta-tanszék*ről a *prima iuris civilis schola ordinaria matutinára* kapott kinevezést. Fizetése 1596-ban 100 scudoval megnövekedett. II. Rudolf császár 1595-ben *eques et comes* címet adományozott neki. 1600 februárjában halt meg.⁵⁴

Angelo Matteacci – metszet Giacomo Filippo Tomasini [Iacobi Philippi Tomasini] *Patavini Illustrum virorum elogia iconibus exornata [Patavii apud Donatum Pasquardum & Socium, 1630]* című művéből

6. A „libertas Patavina” és a protestánsok doktori címe

A hallgatói létszámok a 16. század közepétől gyorsan emelkedtek. Az 1530 körüli 200-as joghallgatói létszám 1563-ra már 600 körülire emelkedett, és a növekedés egészen 1610-ig tartott. A látványos fejlődés elsősorban az Alpokon túlról érkező (jog)hallgatók nagy arányának volt köszönhető. A 16. század utolsó évtizedében az új beiratkozók csaknem felét a jórészt a német nemzetbe felvett ultramontán hallgatók tették ki. Ezek nagy többsége nem katolikus, hanem protestáns, kisebb részben görög-ortodox, illetve zsidó vallású volt.⁵⁵

Mindezt az indukálhatta, hogy a velencei fennhatóság révén Padova függetlenebb volt Rómától, mint bármely más olasz egyetem (*libertas Patavina*). Itt a protestáns német és magyar hallgatókat is szívesen látták, sőt doktori címek szerzését is lehetővé tették számukra.

A *Riformatori* több intézkedés révén elérték, hogy az inkvizíció ne léphessen fel a külföldről jövő diákokkal szemben, amennyiben azok az elemi tiszteletet tanúsítják a katolikusokkal szemben, és nem avatkoznak teológiai vitákba.⁵⁶ A 16. század végére a jezsuita konkurenciát is sikerült távol tartani az egyetemtől, azzal, hogy alig ötvenévi működés után a jezsuita gimnáziumot bezárták a városban.⁵⁷

A protestáns hallgatók megtartása érdekében azonban a legfontosabb az volt, hogy a velencei előljáróság szembeszállt a pápa rendeletével azáltal, hogy, bár V. Pius 1564-ben előírta a doktorrá avatás során eszkalendő hitesküt (*professio fidei*), az egyetem vezetése nem követelte azt meg a protestáns hallgatóktól, és lehetővé tette e nélkül is a doktori cím megszerzését,

mind a jogászok, mind az artisták számára, ha azok a német nemzethez tartoztak.⁵⁸

A Doge (Pasquale Cicogna) 1579-es ígérését követő hosszú előkészítés után a német hallgatók 1585-ben kapták meg a *privilegium de non inquirendo in nationem religionis causát*.⁵⁹ Ezt úgy érték el, hogy Velence megengedte: a fokozatot császári *comites palatini* (Hofpalzgrafen) ítélhessék oda. A császári palotagrófoknak ugyanis (a császár képviselőjében) eredendően joguk volt doktori *promotióra*, s nem volt kötelességük a jelölt hitbéli meggyőződése után kérdezni.⁶⁰ A *promotióra* szokás szerint magánháznál letett, két doktor által kivett vizsga után kerülhetett sor.⁶¹ Ez a lehetőség azonban – természetesen – nem vonatkozott a teológiai doktorátus megszerzésére, és ez végül aláásta a palotagrófok *ius promotionisát*,⁶² ami így csak a 16. század utolsó (talán két) évtizedében volt gyakorlatban. A velencei szenátus egy idő után ugyanis nem engedhette már meg, hogy felségterületén egy idegen szuverén akadémiai fokozatban részesíthessen hallgatókat.⁶³

A problémát véglegesen a 17. század elején oldották meg,⁶⁴ miután az artisták 1616-ban létrehozott *collegiuma*⁶⁵ mintájára 1635-ben létrejött a *Collegio Veneto Giurista*,⁶⁶ amely a doktori címek adományozásának egyházi (püspöki) jogát megkerülve, *auctoritate veneta*⁶⁷ adományozta *gratis* a doktori címeket azon hallgatóknak, akiknek lelkiismeretével nem volt összeegyeztethető a katolikus hiteskü letétele.⁶⁸

A palotagróftól elnyert doktori címet szerzettek – akik tehát nem a rendes eljárás keretében lettek doktorok – a kortársak *doctores bullati* megjelöléssel illették, és hátrébb sorolták a *doctores legitime promotival* szemben.⁶⁹ Ez utóbbiaknál a teljes középkorból származó ceremónia lezajlott, a jelölt megkapta a doktori *insignia*kat. A *bullatus doctor* is gyakorolhatta a doktorokat megillető valamennyi jogot, de valószínűleg nem lehetett az egyetemek doktorkollégiumának tagja.

7. A vizsga

Lackner valószínűleg sokkal jobban tanult („*éjjel-nappal szinte nem volt egy perce sem, amit ne szentelt volna a tanulásnak*”), és vélhetőleg jóval tehetségesebb volt nemesi tanítványainál, hiszen *praeceptor*i munkája mellett kapcsolatokat épített a neves tanárokkal, és nem egészen kétévi tanulmányok után arra szánta rá magát, hogy számot adjon tudásáról, és *licenciatusi* címet szerezzen. Mint arról Lackner is ír, erre a padovai jogásznál általában legalább négyéves tanulás után kerülhetett sor.⁷⁰

A kor itáliai szokásai szerint a *licenciatusi* címmel *uno actu* a doktori cím is megszerzhető volt. A *licenciatusi* cím megszerzésével ugyanis az összes tudományos előfeltétel teljesítésre került, a doktori cím odaítélése már csak formalitás – igaz sok egyetemen meglehetősen drága formalitás – volt.⁷¹

Lackner doktori okleveléből az tűnik ki, hogy a vizsgafolyamat két részből állt: egy „magán” háznál kivett vizsgából és egy nyilvános aktusból, téziseinek

megvédéséből (*disputatio*). Ez jól elválasztható az oklevelben és más forrásokban, de kevésbé Lackner előadásában. A jogászok doktori matrikulájában vizsgájáról a bejegyzés így szól: *Dnus Christophorus Lakhner Sempronensis Germanus In utroque Jure in Edil' Ex dni. Joachymi. die Lune. 4. 7bris hora 20. 1595*.⁷² A másolatban ránk maradt doktori oklevél viszont szeptember 5-én kelt, ami szerint az *actus publicus* ezen a napon zajlott le.⁷³

A vizsga első része ebben az időszakban általában két eseményből állt: a tudás általános felmérésére szolgáló *tentamen*ből, valamint két forráshely elemzéséből (egy a *Corpus Iuris Civilis*ből, egy pedig *Decretalisok*ből), ami a mindkét jogban való jártasságot igazolta a vizsgáztatók előtt.⁷⁴ Általában két vizsgáztatóval kell számolnunk, Lackner esetében azonban hárman lehettek: Georgius Gregetius, Thadeus (Piso) Soacia és Michael Brombilla,⁷⁵ akik közül Soacia ekkor a *Tertia Juris Canonici Schola Ordinaria matutina* professzora volt,⁷⁶ s valószínűleg ő kérdezte a kánonjogot. A doktori oklevél szövegéből kitűnően a vizsgán jelen volt a jogászok egyetemének *prorectora* is.

Az események szokásos menete szerint a második esemény – az *actus publicus* – keretében valószínűleg a *Theses* megvédésére került sor, talán még ugyanazon a napon (4-én) vagy másnap, és nem tudjuk pontosan hol, talán a *palatinus*, Joachim Abramer⁷⁷ Szent Dániel-templomhoz közeli házában vagy a *Natio Germanica* épületében. A hivatalos eseményt szokás szerint vendéglátás követte, ahol a hivatalos személyeken kívül legalább 25 diáktársa is együtt ünnepelt Lacknerrel. Ez is jelentős költségekkel járt.⁷⁸

Lackner *licenciatusi* címért jelentkezett; az hogy hogyan lehetett ebből doktori cím, az mai ismereteink alapján még nem teljesen világos. Mindenesetre az oklevellel – amelynek semmibe vételét jelentős pénzbüntetés terhe mellett⁷⁹ tiltotta meg a kiállító palotagróf – Lackner az ún. *doctores bullati* sorába lépett, ami feljogosította mindazon tevékenységekre, melyeket a középkor óta a jogász doktorok gyakorolhattak.⁸⁰ Ugyanígyen *doctor bullatus*nak minősült a néhány évvel korábban Padovából távozó, magyarországi származású boroszlói orvostanhallgató, Johannes Jessenius (Jeszenszky) is.⁸¹

Lackner nem tudósít arról, hogy honnan teremtette elő a fokozatszerzés költségeit, amelyek rendkívül tetemesek lehettek; két évtizeddel korábbi adat szerint a jogi doktori *promotio* Padovában 50 scudóba került, ami egy kezdő professzor fizetésének – lásd Matteacci esetét – negyedét tette ki, és egy kétkezi munkás bérének tízszeresére rúghatott.⁸² Ezen összegből egy hallgató hozzávetőleg fél évig élhetett meg Padovában.⁸³ Mindenesetre Lackner jól kereshetett nevelői munkájával, és talán otthonról is kapott támogatást, bár ennek nincsen ma már nyoma.⁸⁴

8. A Theses⁸⁵

Lackner azt írja a tanítványáról a *Vitában*, hogy „*jogi tanulmányaiban és ékesszólásban odáig jutott, hogy,*

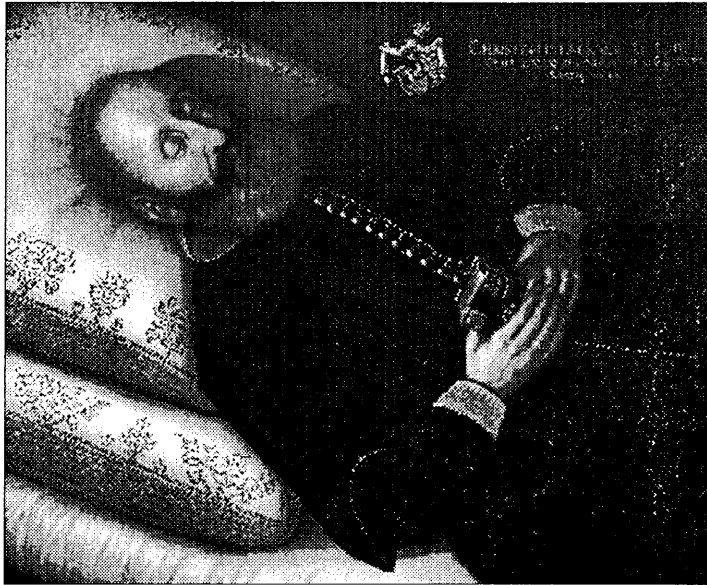
bár tanulatlan fejjel jött Padovába, nem szégyellt nyilvánosan, számos gróf, báró, nemes, doktor, s más igen tanult férfiak előtt vitatkozóként szerepelni, és jogi dolgokról vitázni, vagyis e kiváló egyetem nyilvános küzdőterén fellépni, amelyet számos nemes és tanult férfitől álló közönség ékesít.” Nem lehet kétségünk afelől, hogy ezeken a vitatkozásokon Lackner is részt vett, illetve, hogy ő készítette fel ezekre a megmérettetésekre Rudolf Sauraut. Lackner tehát gráci tapasztalatait továbbadva, megismerkedhetett a padovai *disputatiók* légkörével, és könnyen elkészíthette *Theseseit*, amelyekkel aztán „*pro Licentia Doctoratus in utroque iure*” jelentkezhett a jogi kar hivatalos szerveinél.

A fentiek alapján – igazolva bizonyos számú *disputatió*n való részvételét, ami a fokozat eléréséhez általában is szükséges volt – jelentkezett a *pro gradu disputatio* nyilvánosság előtti, vizsgaszerű megvédésére, ami – mint azt láttuk – a *licenciatus* megszerzésének volt az egyik feltétele⁸⁶ (*disputatio inauguralis pro licentia*). A padovai gyakorlat szerint a jelölt *respondens*ként (válaszolóként) szerepelt *vizsgadisputatióján*. A jelölt itt és így bizonyíthatta legteljesebben, hogy tanulmányai során milyen mélységig sajátította el a joganyagot, mennyire járatos a törvények szövegében, illetve a szakirodalomban, s mennyire tudja előre leírni, saját (vagy mástól származó) nézeteit megvédeni a szakértő közönség előtt. Természetesen a *disputatiók* ezen fajtáját szigorú formai kötöttségek, külsőségek jellemezték

Európa-szerte, az eljáráshoz mindenütt rituálé kötődött. Sajnos ennek padovai részleteit – különösen a *palatinusi* közbenjárás esetében – jelenleg nem ismerjük.

Az esemény előtt ki kellett nyomtattatni a munkát, ami szintén nem járhatott kevés költséggel. A nyomtatvány egyúttal meghívóul is szolgált (amint azt a kézzel beírható dátum kihagyott helye is mutatja).

A *disputatiós* aktus alapjául szolgáló szöveg kidolgozásában *pro gradu (inaugural-) disputatio* esetén a jelölttől általában nagyobb fokú önállóságot vártak el, mint a *disputatiók-dissertatiók* más formáinál.⁸⁷ Egyes egyetemeken (így a 16. században Padovában és Bázelen) az *inaugural-disputatiók sine praeside, praeses* részvétele nélkül zajlottak, ami azt is jelenti, hogy ezeket a szövegeket valószínűleg maguk a jelöltek dolgozták ki.⁸⁸ Ebben az esetben kevesebb kétségünk lehet tehát Lackner szerzőségével kapcsolatban, mint gráci *Thesese* esetében.⁸⁹

Lackner Kristóf ravatalképe (Soproni Evangélikus Gyűjtemények)]

Tárgyalási módszerét tekintve Lackner padovai *Thesese* (akárcsak gráci védésének tárgya) az ún. *theses vestitae* körébe sorolandó. Ezen típusú munkáknál, amelyek a 16. század utolsó harmadában felmerülő igényekre reflektáltak, mind a résztvevők, mind a hallgatók, s az esetleges olvasók számára is meg akarták könnyíteni a tézisekbe foglalt állítások feldolgozását,

ezért már az előre ki nyomtatott szövegben bizonyos indokolást adtak, magyarázatokat fűztek az egyes tételekhez. Ezáltal magát a szóbeli aktust is megszabadították a forráshelyek és irodalmi utalások felsorolásának terhértől, s több idő maradhatott az érdemi vitára. A téziseket az utalások mintegy „felöltöztették”, innen az elnevezés: *theses vestitae*.⁹⁰ A gráci *Thesese*hez képest Lackner itt már kicsit bővebb forrástámogatást mozgósít

érvei mellett a korábnál jóval szélesebb forrás- és irodalmi bázison. A jegyzetekben már nem csak az *apparatus* jelenik meg, hanem bizonyos esetekben Lackner maga is kommentálja forrásait.

Bár a jogászok német nemzetének könyvtára csak 1596-ban jött létre hivatalosan,⁹¹ Lackner munkája jól mutatja, hogy milyen kiváló gyűjtemény állt a hallgatók rendelkezésére; a legmodernebb német kameralisztikus irodalom, illetve a francia humanisták mellett magától értetődően rendelkezésre álltak a korábbi nagy jogászok munkái is a civiljogi és kánonjogi források „modern” kiadásai mellett.⁹²

Lackner doktori munkája monografikus jellegű, vagyis a benne foglalt fejtegetések a jogtudomány egy jól lehatárolható részére, akkori szóhasználatul egy *materiára*, a törvényes öröklés szabályaira vonatkoznak. A monografikus munkák szabad fejtegetéseknek voltak tekinthetők, amelyek a *disputatiók* közül a legjobban hasonlítottak a tudományos irodalom termékeihez (*quaestiones, observationes*).⁹³ Az ilyen jellegű munkák didaktikai előnye az volt, hogy a jelölt sokkal jobban fel tudott rájuk készülni, s így még a jelenlévő professzorokkal szemben is vitapartner lehetett.

Lackner Justinianus 118. novellája⁹⁴ alapján 41 tézisben összefoglalva tárgyalja a végrendelet nélküli öröklést. Először a justinianusi *Institutiones* alapján meghatározza az „*intestatus*” és a „*successor ab intestato*” fogalmát, majd rekonstruálja az örökösödési rendet. Szól az „*in capita*” és „*in stirpes*” öröklésről, az *arrogatióról*, az *adoptióról* és a *ius representationis*ről. Részletesen tárgyalja a házastársak öröklési jogát. A *bona vacantia* (végrendelet és törvényes örökös nélküli

hagyaték) tárgyalásánál hivatkozik a *fiscus* öröklésére. A törvényesítéssel kapcsolatban a kánonjog szabályait fogadja el, egyébként pedig gyakran utal saját kora törvényes öröklési szabályaira.

9. A „nemlétező” honfitársak

Feltűnő a padovai évek leírásából, hogy Lackner egyetlen magyarországi vagy erdélyi diáktársáról sem tesz említést. Bár ebben az időben több ezer hallgatója lehetett az egyetemeknek, nem valószínű, hogy Lackner elkerülhette volna őket. Valószínűbb az, hogy nem kereszte, és nem tartotta a kapcsolatot az ottani magyarokkal.

A matrikulák és más dokumentumok tanúsága szerint az 1590-es években (1590–1599) 247 osztrák iratkozott be a jogászok anyakönyvébe, míg az artistákhoz csak 18.⁹⁵ Ugyanebben az évtizedben 112 sziléziai származású joghallgató, míg 64 artista immatrikulált a német nemzet anyakönyvébe.⁹⁶ A jogászok német nemzeténél (ahová az osztrákok és a sziléziaiak tartoztak) ebben az évtizedben valamivel több, mint ezer hallgató iratkozott be.⁹⁷

Jegyzetek

- * Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza. *Vitae Christophori Lackneri, I. U. D. Hominis, brevis consignatio*. A szöveget gondozta és fordította, a jegyzeteket, a bevezető tanulmányt és a mutatókat készítette: Tóth Gergely (Sopron Város történeti forrásai C. sorozat, 5. kötet. Sopron, Soproni Levéltár, 2008, 219. p.; a továbbiakban: Lackner: Vitae)
- ¹ Boros Lajos: *Egy késői humanista római jogász: Lackner Kristóf* (Jogtörténeti tanulmányok 3. Szerk. Csizmadia Andor. Budapest, 1974, 139–151. p.); P. Szabó Béla: *Lackner Kristóf első nyomtatott jogi munkája*. In: *Tanulmányok dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szerk. Jakab Éva (Szeged, 2004, 333–367. p.)
- ² Tuza Csilla fordításában.
- ³ Ebből hiányzik Lackner gráci *disputatio*-ja, amit én annak ellenére megemlítenék itt, hogy tisztázódott: a szöveget szinte bizonyosan Gablman írta. A hazai és nemzetközi bibliográfiai szokások a *respondens* „neve alatt” is hozzák az ilyen iskolai iratokat. Ilyen tekintetben nem volt véletlen a korábban említett tanulmány (P. Szabó Béla: i. m.) címválasztása sem.
- ⁴ Lackner: Vitae, 7–35. p.
- ⁵ Ilyenek a Gablmann és Lackner csepregi tartózkodására vagy Lackner wittenbergi tanulmányaira vonatkozó adatok, csak hogy az ifjúkori éveket említsük (Lackner: Vitae, 19., 21–22., 142. p.)
- ⁶ Lackner: Vitae, VIII–XIV. fejezet, 92–103. p.
- ⁷ Costa, Emilio: *Gli atti della due Nazioni germaniche nello Studio di Padova* (Firenze, 1913, 5. p.)
- ⁸ A padovai egyetemnek elvülhetetlen érdeme van a magyar főpapság műveltségében végbemenő változásban. Míg ugyanis a középkor korábbi századaiban a jogász-főpap alakja uralkodott a magyar kléruson, a 15. század második felétől a humanista, artisztikus képzettségű főpapok váltak fokozatosan uralkodóvá. Vö. Bónis György: *Gli scolari ungheresi di Padova alla corte degli Iagelloni*. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento* (Firenze, 1973, 242–244. p.); Klaniczay Tibor: *Contributi alle relazioni padovane degli umanisti d’Ungheria: Nicasio Ellebodio e la sua attività filologica*. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento* (Firenze, 1973, 315–333. p.). Ezen korszak magyar látogatóit emeli ki Giovanni Fabris: *Gli scolari illustri della Università di Padova* (Padova, 1941) című munkájában; A későbbi neves magyarokra lásd: Fedalto, Giorgio: *Stranieri a Venezia e a Padova. 1550–1700*. In: *Storia della cultura Veneta. 4/II., Il Seicento*. Diretta da Girolamo Arnaldi e Manlio Pastore Stocchi (Vicenza, 1984, 251–279. p.), illetve Jászay Magda:

Ehhez képest a magyarországi és erdélyi származásúak létszáma szerénynek mondható, hiszen 16 ismert joghallgató mellett csak 6 nem jogászt tartunk nyilván.⁹⁸ Lackner ott tartózkodása alatt (1593 vége–1597 lelegeje) mindössze 7 magyarországi és erdélyi jogra-beiratkozott időzött hosszabb-rövidebb ideig Padovában. Lackner egyikükről sem tesz említést, tehát *promotióján* sem jelentek meg. Ezzel szemben osztrákok, sziléziaiak szép számmal (mindösszesen 25-en) említésre kerülnek a doktori oklevélben és a *Vitában* is.⁹⁹

* * *

Fenti széljegyzetek a teljesség igénye nélkül kívánták kiegészíteni és értelmezni mindazt, amit Lackner Kristóf életének rövid, de meghatározó szakaszáról, padovai éveiről tudunk. Minderre Tóth Gergely nagyszerű munkája nélkül nem nyílt volna lehetőség. Fordítását és kommentárjait a jogtörténészek is használnak és csak elismeréssel forgathatják.

Párhuzamok és kereszteződések: A magyar-olasz kapcsolatok történetéből (Budapest, 1982, 249–252. p.)

- ⁹ A 15–16. század fordulójának magyar hallgatóira vonatkozóan jelentős adalékkal szolgál a korábbi ismeretekhez képest Elda Martellozzo Forin: *Note d’archivio sul soggiorno padovano di studenti ungheresi (1491–1563)*. In: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento* (Firenze, 1973, 245–260. p.), továbbá Varga Imre: *Magyarországi tanulók a padovai egyetemen a XV–XVI. század fordulón* (Irodalomtörténeti Közlemények, 1975, 211–218. p.)
- ¹⁰ A padovai egyetemnek a magyar szellemi életre kifejtett jelentős hatása miatt a korszak a magyar kultúrtörténet által igen alaposan fel van dolgozva, a következőkben idézendő munkákon túlmenően is. Az egyetem történetére összefoglalóan lásd: Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: *L’Università di Padova* (Padova, 1946); François Dupuigrenet Desroussilles: *L’Università di Padova dal 1405 al Concilio di Trento*. In: *Storia della Cultura Veneta. 3. Dal primo quattrocento al concilio di Trento*. Diretta da Girolamo Arnaldi e Manlio Pastore Stocchi (Vicenza, 1983, 607–647. p.)
- ¹¹ Az artisták jogásztól való függetlenedésének nyomai már 1300 előtt megjelentek, de a teljes elkülönülés 1399-ben következett be (Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 27. p.)
- ¹² A teológusképzés V. Orbán 1363-ban adott engedélye alapján a 14. század végén indult meg igazán (Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 35. p.)
- ¹³ Brugi, Biagio: *Gli scolari tedeschi e la S. Inquisizione a Padova nella seconda metà del secolo XVI*. In: Brugi, B.: *Per la Storia della Giurisprudenza e delle Università italiane*. (Saggi. Torino, 1915, 141. p.); Kämmel, Heinrich: *Die deutschen Besucher der Universität Padua im Jahrhundert der Reformation* (Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik, 1873, 70. p.)
- ¹⁴ De Bernardin, Sandro: *I Reformatori dello Studio: indirizzi di politica culturale nell’Università di Padova*. In: *Storia della Cultura Veneta. 4/I. Il Seicento*. Diretta da Girolamo Arnaldi e Manlio Pastore Stocchi (Vicenza, 1983, 61–91. p.)
- ¹⁵ Brugi, Biagio: *La scuola padovana di diritto Romano el secolo XVI*. In: *Studi editi dalla Università di Padova a commemorare l’ottavo centenario dalla origine della Università di Bologna*. III. (Padova, 1888, 15. p.)
- ¹⁶ Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 68. p.
- ¹⁷ Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 17–18. p.
- ¹⁸ Az 1550-es *statutum* II, 10 szakaszát idézi: Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 19. p.

- ¹⁹ Idézi: Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 20. p.; A *mos italicus*ra magyarul lásd: Bónis György: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában* (Budapest, 1972).
- ²⁰ Érdekes adalék, hogy a Magyarországról jött joghallgatók egy-némelyike is tisztában lehetett a kor jogoktatásában és forrásfeldolgozásában dülő módszertani viták lényegével. Ezt mutatja Berzeviczy Márton Marc Antoine Muret-nek címzett, 1569. december 1-én Padovában kelt levele, melyben így szól Muretus filológiai és filozófiai kutatásait méltatva: „...Ezt a munkádat én egyrészt nagyon helyeslem, másrészt meggyőződésemm, hogy a jogi tanulmányok szemléltetésében igen nagy segítséget fog nyújtani. Bárcsak utánoznák példádat e század jogtudósai is, akikről tudjuk, hogy egyrészt a barbár kommentátorok üres vitaközléseit követik teljes odaadással, másrészt minden igyekezetüket a hamis példákra és gyalázatosabb hazárdosabb haszon szerzésre fordítják...” (Csonka Ferenc fordítása) Vö.: *Janus Pannonius – Magyarországi humanisták*. Szerk. Klaniczay Tibor (Budapest, 1982, 779–780. p.). A kommentátorok elleni, valószínűleg a francia egyetemeken szerzett ellenszenvre azonban nem akadályozta meg Berzeviczyt abban, hogy jogi ismereteit a hagyományos módszereknek elkötelezett Padovában folytassa. A levél latin szövegét közli: Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai: 1221–1864* (Olaszországi magyar emlékek III. Budapest, 1941, 508–510. p.)
- ²¹ Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 21. p. Kiemelendő többek között Matteo Gribaldi Mofa tevékenysége és *De methodo et ratione studendi* (1541) című műve, mely a humanizmus szövegkritikai törekvéseinek teljes elfogadását mutatja. Vö. Buck, August: *Die Rezeption des Humanismus in den juristischen und medizinischen Fakultäten der italienischen Universitäten*. In: *Der Humanismus und die oberen Fakultäten*. Hrsg. G. Keil, B. Moeller, W. Trusen (Weinheim, 1987, 278–279. p.)
- ²² A Pandekta-előadások és a *mos gallicus* összefonódását mutatja, hogy az első ilyen jellegű katedrát 1567/68-ban Rómában – a fentebb említett – Marc Antoine Muret (Antonius Muretus), a neves francia humanista (Berzeviczy Márton későbbi levelezőtársa) kapta. Muretus példája Padováig hatott: „eodem modo quo fit in publicis Germaniae Gymnasiis et quemadmodum faciebat Romae M. Antonius Muretus” – szól a velencei szenátus *decretuma* a tanszék felállításáról (idézi: Brugi, Biagio: *I giureconsulti italiani del secolo XVI*. In: Brugi, B.: *Per la Storia della Giurisprudenza e delle Università italiane*. Saggi. Torino, 1915); Vö. még: Brugi, B.: *Origine e decadenza della cattedra di Pandette nelle nostre Università*. In: *Per la Storia della Giurisprudenza e delle Università italiane* (Nuovi saggi. Torino, 1921, 140–141. p.); Costa, Emilio: *Gli atti...*, i. m., 20. p.
- ²³ Coing, Helmut: *Die juristische Fakultät und ihr Lehrprogramm*. In: *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. II/I. Hrsg. H. Coing, 185. p.; Brugi, Biagio: *Origine...*, i. m., 142. p.; Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: *Università...*, i. m., 97. p.
- ²⁴ Wieacker, Franz: *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung* (Göttingen, 1967, 93–94. és 131. p.)
- ²⁵ Brugi, Biagio: *Gli scolari dello Studio di Padova nel Cinquecento*. In: Brugi, B.: *Per la Storia della Giurisprudenza e delle Università italiane* (Saggi. Torino, 1915, 137. p.); Roberti, Melchiorre: *Il collegio padovano dei dottori giuristi. I suoi consulti nel secolo XVI. Le sue tendenze* (Rivista italiana per le scienze giuridiche, XXXV, 1903, 171–249. p.)
- ²⁶ Lackner: *Vitae*, 93. p.
- ²⁷ Luschin is csak néhány év tekintetében tudta azokat kiértékelni, osztrák hallgatók után kutatva, a 19. század végén (Luschin von Ebengreuth, Arnold: *Österreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des Römischen Rechts*. Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich 14., 1880, 232. p.). A 17–18. század tekintetében az immatrikulációs regiszterekre támaszkodik az alábbi statisztikai munka: Saibente, M.–Vivarini, C.–Voghera, G.: *Gli studenti dell' Università di Padova dalla fine del '500 ai nostri giorni*. *Studio statistico* (Metron, 1924, 164–223. p.)
- ²⁸ A jogász-egyetemen 22 nemzet létezett a 16. század derekán: 10 ultra- és 12 citramontán. Az előbbiek között foglalt helyet a magyarok nemzete is. Az artista kar 7 nemzete közül az ultramontánok egy egységes nemzetet alkottak (Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 102. p.; Giomo, Giuseppe: *L' Archivio Antico della Università di Padova*. Venezia, 1893, 15. p.)
- ²⁹ Luschin von Ebengreuth, Arnold: *Quellen zur Geschichte deutscher Rechtshörer in Italien* (Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 113, 1886, 756. p.)
- ³⁰ A jogi egyetem német nemzetének anyakönyve volt a magyarországiakra vonatkozó, eddig legalaposabb kutatás, Veress Endre matrikulájának forrása is. Veress, Andreas: *Matricula et acta Hungarorum in universitate Patavina studentium (1264–1864)* (Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium, Vol. I., Fontes Rerum Hungaricarum I. Budapest–Kolozsvar, 1915). A német nemzetre vonatkozó legkorábbi ránk maradt iratok 1545 körül keletkeztek, amikor egy új matrikula, új jegyzőkönyv és számadáskönyv nyitását határozták el (Vö.: Costa, Emilio: i. m. 4. p.)
- ³¹ Luschin von Ebengreuth, Arnold: *Österreicher an italienischen Universitäten zur Zeit der Reception des Römischen Rechts* (Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich, 17., 1883, 394. p.); Costa, Emilio: *Gli atti...*, i. m., 5. p.
- ³² 1568-ban így nyilatkozik a németek consiliariususa: „et ut eam coniunctionem et amicitiam, quae nostrae nationi cum Hungarica iamdiu intercederet, ipsi quoque retinere et colere vellent...” Vö.: Veress, Andreas: i. m., 74. és 192. p.; további adatokra lásd: *Atti della Nazione Germanica del Legisti nello Studio di Padova*. I. Per cura di Biagio Brugi (Venezia, 1912, passim).
- ³³ A beolvadás menete nem dokumentálható, s minden bizonnyal ellentmondásokkal teli folyamat lehetett (Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 104. p.). Az ellentmondásosságra utal, hogy a joghallgatók egyik beiratkozási regisztere 1591–1598 között külön is feltünteteti a magyar nemzetet (*Archivio Antico dell' Università di Padova*, 30. fol. 54.; Vö. Veress, Andreas: i. m., 101. p.)
- ³⁴ Luschin von Ebengreuth, Arnold: *Österreicher an italienischen Universitäten...*, i. m., 383. p.; Brugi, Blasius–Andrich, J. Aloysius: *Rotulus et matricula d.d. Juristarum et Artistarum Gymnasii Patavini A. MDXCII–III. p. Chr.* (Patavii, 1892, 3. p.)
- ³⁵ A Rotuli összeállítása 1582-ig a kar igazgatóságának a kezében volt, akiktől ekkor a *Riformatori* vették át az előadások listájának összeállítását. A *Riformatori* már korábban maguknak tartották fenn a professzorok kiválasztásának jogát (vö.: Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: i. m., 65. és 83. p.). Még a 16. század végén is megfigyelhetők voltak azonban a joghallgatóknak professzorai kiválasztására irányuló törekvései (vö.: Costa, Emilio: i. m., 21. p.)
- ³⁶ Vö.: Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 51–61. p.; Faccioliati, Jacobo: *Fasti gymnasii Patavini* (Patavii, 1757; újra kiadva: Atheneum – Bibliotheca di storia della scuola e delle università, 36. Bologna, 1978); Tomasini, Iacobo Philippi: *Gymnasium Patavinum* (Utini, 1654; újra kiadva: Atheneum – Bibliotheca di storia della scuola e delle università, 33. Bologna, 1986, 231–276. p.). Ezek közül a vizsgált korszak professzorainak többé-kevésbé teljes listáját is.
- ³⁷ Frankl Vilmos: *Réwai Ferenc nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskolázatása: 1538–1555* (Budapest, 1873, passim)
- ³⁸ Basilius Amerbach (1533–1591), a későbbi neves bázeli jogász 1553–1555 között kelt leveleiből, valamint a Padovában hallgatott rendes előadásokról és magánórákról készített jegyzeteiből tájékozódhatunk a 16. század hatodik évtizedének padovai jogoktatásáról. Ezekből is kiténik, hogy éppen az időben bizonyos ellentétes oktatási, módszertani felfogások ütköztek meg az egyetem tanárai között. A két neves reformer tanárról, Matteo Gribaldiról és Guido Panciroliról az oktatást kritikusan szemlélő Amerbach is nagyon lelkesen írt. Elsősorban azonban ők is csak magánóráikon kerülhettek meg a *mos italicus* nehézségét, s

- adhattak elő modernebb szellemben. Vö.: Hagemann, Hans-Rudolf: *Rechtsunterricht im 16. Jahrhundert: Die juristischen Vorlesungen im Basler Amerbachnachlaß* (Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte, 1992, 3–4, 180–181. p.). Hasonlóan: Brugi, Biagio: *La scuola Padovana...*, i. m., 28. p.
- ³⁹ Különösen jogosnak látszik ez, ha azt tapasztaljuk, hogy a *Vita* kommentárjai a hallgatótársakról fellelhető adatokat gondosan összegyűjtik, de nem szólnak a két meghatározóként megjelölt jogtanárról.
- ⁴⁰ Tiraboschi, Girolamo: *Storia della letteratura Italiana*. VII/2. (Milano, 1824, 1155–1156. p.)
- ⁴¹ Az egyetem *statutumai* ekkoriban megengedték, hogy egyes rendkívüli tárgyak esetén négy, másoknál hat évet elvégzett hallgatók is oktathassanak (Brugi, Biagio: *La scuola padovana...*, i. m., 55. p.)
- ⁴² Facciolati, Jacobi: i. m., 135., 141., 149., 154. p.; Tomasini, Iacobo Philippi: i. m., 256–258., 265–266. p.; Tiraboschi, Girolamo: i. m., 1157. p.; Brugi, Biagio: *La scuola Padovana...*, i. m., 52–53. p.
- ⁴³ Tiraboschi, Girolamo: i. m., 1157. p.
- ⁴⁴ Jogi művei: *Consiliorum siue responsorum iuris D. Guidi Panciroli ... liber primus ... Nunc primum in lucem editum, cum indice rerum omnium memorabilium locupletissimo* (Venetiis, 1578); *Thesaurus variarum lectionum utriusque iuris: in III libros distinctus...* (Lugduni, 1617); *Miscellaneorum Libri Tres: Quorum I. Utriusque Imperii Antiquitates & Dignitates; Ponderum, Mensurarum & Numismatum Antiquorum ad Nostro Aevo Recepta Comparationes; Vectigalium Item Originem, Causas & Diversas Species; II. Plurimarum Legum Intricatissimarum Enodationes; III. Antinomiarum Conciliationes, Aliasque Abditarum Quaestionum Lectiones, Cum Multis Aliis Lectu Dignissimis, Continet. Opus tam in Humaniori Litteratura, Quam Iuris Utriusque Studio Versantibus, Utilissimum ac Pernecessarium. Editio Novissima* (Lugduni, 1626); *Civilium iudiciorum praxis sive ordo iudiciarius* (Venetiis, 1627); *De Claris legum intrepribus libri quatuor* (Venetiis, 1655; újranomva: Farnborough, 1968).
- ⁴⁵ Wrede, Henning: *Wissensmehrung und Stilwandel: Die antiken Wurzeln des Barock*. In: *Bild/Geschichte: Festschrift für Horst Bredekamp* (Berlin, 2007, 270. p.). Panciroli e tekintetben fontos munkája: *Rerum memorabilium iam olim deperditarum & contra recens atque ingeniose inventarum libri duo Italice primum conscripti, nec unquam hactenus editi, nunc vero & Latinitate donati, & notis quam plurimis ex ictis, historicis, poetis & philologis illustrati* (Ambergae, 1599). A munkát Panciroli eredetileg olaszul írta, s Arrigo Salmut fordította latinra. Ismert angol és francia fordítása is.
- ⁴⁶ *Notitia utraque, dignitatum, cum orientis, tum occidentis, ultra arcadii honorique tempora. Et in eam G. Panciroli commentarium, in quo civiles militaresque magistratus, ac palatinae dignitates, cum omnium officii explicantur* (Venetiis, 1593; az első újkori kiadás Bázelen, 1552-ben jelent meg Andreas Alciatus közreműködésével).
- ⁴⁷ Tiraboschi, Girolamo: i. m., 1159. p.
- ⁴⁸ Az embléma felirata: *Aequitas Senatus* (255). Vö.: Arnoud S. Q. Visser: *Joannes Sambucus and the learned image: the use of the emblem in late-Renaissance humanism* (Brill's studies in intellectual history. 128. Leiden; Boston, 2005, 13. p.)
- ⁴⁹ *Handbuch Gelehrtenkultur der frühen Neuzeit*, Band 1. *Bio-bibliographisches Repertorium*. Hrsg. Herbert Jaumann (Berlin–New York, 2004, 234. p.); Almási Gábor: *Két magyarországi humanista a császári udvar szolgálatában: Dudith András (1533–1589) és Zsámboky János (1531–1584)* (Századok, 2005, 6., 893. p.)
- ⁵⁰ <http://www.paginecattoliche.it/modules.php?name=News&file=article&sid=1004>.
- ⁵¹ Életére lásd: Berlan, Francesco: *Cenni sulla vita e sugli scritti del giureconsulto Angelo Mateazzi* (Venezia, 1858; <http://www.comune.marostica.vi.it/v4/Default.asp?nomepagina=22/03/2005%2010.51.30>)
- ⁵² Jogi munkásságára lásd: Brugi, Biagio: *Un manuale di diritto del Prof. Angelo Mateazzi (1535–1600) con una pagina sul dominio veneziano dell' Adriatico* (Nota Venezia, 1915, 1861–1880); Diquattro, Giovanni: *Angelo Mateazzi (1535–1600). Un giurista „culto” nella Repubblica di Venezia* (Studi Veneziani, 35, 1998, 89–136. p.); Uő., *Dedna vprašanja med obèim in beneškim pravom v delih „humanistiènega” pravnika s konca 16. stoletja*, (Acta Histriae, VII, 1999, 193–214. p.)
- ⁵³ Művei: *De via et ratione artificiosa iuris universi* (Venetiis, 1591); *Epitome legatorum et fideicommissorum, methodo ac ratione digesta... omnibus tam in scholis publica professione se execentibus, quam in foro versantibus contentioso ac iuridico, summe utilis et apprime necessaria* (Francoforti, 1601); *Del diritto del veneziani e della loro giurisdizione sul mare Adriatico (De jure Venetorum et jurisdictione maris Adriaticis)* (Venezia, 1858)
- ⁵⁴ Facciolati, Jacob: i. m., 118. és 184. p.; Riccoboni, Antonio: *De Gymnasio Patavino* (Padova, 1598; újranomva: Athenaeum – Bibliotheca di storia della scuola e delle Università. 32. Bologna, 1980, 59–60. p.); Tomasini, Iacobo Philippi: i. m., 251., 262. p.
- ⁵⁵ Fedalto, Giorgio: *Stranieri a Venezia e a Padova 1550–1700*. In: *Storia della Cultura Veneta*. 4/II: *Il Seicento*. Diretta da Girolamo Arnaldi e Manlio Pastore Stocchi (Vicenza, 1984, 251–279. p.)
- ⁵⁶ Mauri, Elisabetta: *Gli Statuti della „Natio germanica Iuristarum” di Padova del XVII secolo* (Quaderni per la Storia dell' Università di Padova, 24, 1991, 160. p.)
- ⁵⁷ Vö.: Favaro, Antonio: *Lo studio di Padova e la compagnia di Gesu sul finire del sec. XVI*. (Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, IV., 178, 401–535. p.); Uő.: *Nuovi documenti sulla vertenza tra lo Studio di Padova e la compagnia di Gesu* (Nuovo Archivio Veneto, N. S. XXI., 1911, 89–100. p.); Cessi, Roberto: *L' Università giurista di Padova ed i Gesuiti alla fina del cinquecento* (Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, LXXXI., 1921–1922, 585–601. p.); Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: *L' Università...*, i. m., 77. p.
- ⁵⁸ Vö.: Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: *L' Università...*, i. m., 74–75. p.
- ⁵⁹ Costa, Emilio: *Gli atti...*, i. m., 13–14. p.; Brugi, Biagio: *Gli scolari...*, i. m., 154–169. p.
- ⁶⁰ Ridder-Symoens, Hilde de: *Mobilität*. In: *Geschichte der Universität in Europa*. Band II. *Von der Reformation zur Französischen Revolution (1500–1800)*. Hrsg.: Walter Rüegg (München, 1996, 342. p.); Uő.: *Organisation und Ausstattung*. In: Uo., 160. p. Részletesen lásd: Gall, Franz: *Palatinatsverleihungen an italienische Universitäten und gelehrte Gesellschaften 1530–1653* (Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 15, 1962, 93–113. p.)
- ⁶¹ De Bernardin, Sandro: *I Reformatori...*, i. m., 66. p.; *Atti della nazione Germanica artista nello studio di Padova*. I. Cura di Antonio Favaro (Venezia, 1911, 157. p.)
- ⁶² *L' Università di Padova nei secoli 1601–1805: Documenti di storia dell' Ateneo*. A cura di Piero Del Negro, Francesco Piovan (Treviso, 2002, 28–29. p.)
- ⁶³ Ridder-Symoens, Hilde de: *Mobilität*, i. m., 342. p.
- ⁶⁴ Ez Lackner idejében még nem létezett. Vö.: Lackner: *Vitae*, 153. p., 75. jegyzet
- ⁶⁵ De Bernardin, Sandro: *La politica culturale della Repubblica di Venezia e l'Università di Padova nel XVII secolo* (Studi Veneziani, 16, 1974, 453. p.); Weigle, Fritz: *Die deutschen Doktorpromotionen in Philosophie und Medizin an der Universität Padua von 1616–1663* (Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, 45, 1965, 325–384. p.)
- ⁶⁶ *Archivio antico dell'Università di Padova, cod. 74: Dottorati dell' Università Legista in Collegio Veneto 1635–1652*.
- ⁶⁷ Rossetti, Lucia: *I Collegi per i dottorati „Auctoritate Veneta”*. In: *Viridarum Floridum: Studi di Storia Veneta offerti dagli allievi a Paolo Sambin*. A cura di Maria Chiara Billanovich, Giorgio Cracco e Antonia Rigon (Padova, 1986, 365–386. p.)
- ⁶⁸ Giomo, Giuseppe: *L'Archivio...*, i. m., 19–21. p.; Favaro, Antonio–Cessi, Roberto: *L' Università...*, i. m., 109. p.
- ⁶⁹ Ridder-Symoens, Hilde de: *Organisation und Ausstattung*, i. m., 60. p.

- ⁷⁰ Lackner: Vita, 94–95. p.; Coing, Helmut: *Die juristische Fakultät...*, i. m., 53–54. p.; Brugi, Biagio: *L' università dei giuristi...*, i. m., 12. p.
- ⁷¹ Burmeister, Karl Heinz: *Das Studium der Rechte im Zeitalter des Humanismus im deutschen Rechtsbereich* (Stuttgart, 1974, 287. és 294. p.); Weigle, Fritz: *Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1484–1804* (Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, 33, 1944, 206–208. p.)
- ⁷² Lelőhelye: *Archivio antico dell'Università di Padova, cod. 54: Dottorati dell' Università Legista 1577–1596*. fol. 341.
- ⁷³ Lackner: Vitae, 175–177. p.
- ⁷⁴ Coing, Helmut: *Die juristische Fakultät...*, i. m., 50. p.; Burmeister, Karl Heinz: *Das Studium der Rechte...*, i. m., 290. p.
- ⁷⁵ Lackner: Vitae, 95. és 176. p. A másik két személyről nem tudunk közelebbi.
- ⁷⁶ Facciolati, Jacobi: i. m., 91. p.; Riccoboni, Antonia: i. m., 61. p.; Tomasini, Jacobo Philippi: i. m., 244. p. Soacia, akinek apja szintén professzor volt, kommentárt adott ki az *Institutiones* eljegyzésről és házasságról szóló fejezetéhez.
- ⁷⁷ Abramer 1591-ben bölcsész- és orvosdokorként tanúskodott egy címeradományozásnál, amelyet Ferrandus de Amatis császári palotagróf eszközölt Padovában (Trinks, Erich: *Herrschaftsarchiv Wagrain*, Linz, 1954, 178. p.)
- ⁷⁸ Frijhoff, Willem: *Der Lebensweg der Studenten*. In: *Geschichte der Universität in Europa*. Band II. *Von der Reformation zur Französischen Revolution (1500–1800)*. Hrsg.: Walter Rüegg (München, 1996, 294–295. p.)
- ⁷⁹ „Nulli ergo horum liceat hanc nostrae concessionis et in dulti paginam infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumerit in poenam quinquaginta marcarum auri puri pro dimidia Imperiali fiscali camerae et pro altera dimidia parti laesae applicandam irremissabiliter toties quoties fuerit contrafactum se noverit incursum.” Vö.: Lackner: Vitae, 176–177. p.
- ⁸⁰ A lehetőségeket részletesen felsorolja mind maga Lackner, mind pedig az általa alapul vett doktori oklevele. Ezek a tevékenységi formák magukban foglalják a *mos italicus* oktatási mozzanatait, illetve a gyakorló jogász tevékenységi területeit is: „...ei vere hac promotione digno liberam Auctoritatem plenamque facultatem impartiti sumus, deinceps in Pontificii Caesareique Magistralem cathedram ascendendi, et ubique terrarum et locorum legendi, repetendi, docendi, consulendi, proponendi, disputandi, glossandi, interpretandi, quaestiones terminandi, baccalaureos creandi, scholas regendi, de iure respondendi, consilia subscribendi, omniaque alia et singula faciendi, dicendi et exercendi, quae quovis modo ad utriusque Iuris Doctoratus officium et dignitatem spectant...” Vö.: Lackner: Vitae, 95–96. és 176. p.
- ⁸¹ Jeszenszky doktoratusának története talán még kacifántosabb, mint Lackneré. Jeszenszky Padovából egy olyan okirattal tért meg, amelyen az egyetem bölcsész- és orvosprofesszorai igazolják, hogy sikeresen disputált, és az aláírók méltónak találják őt arra, hogy bármelyik egyetem kollégiuma a filozófiai és orvostudomány doktori grádusának jelvényeit adományozza neki, és hogy tanítson. Ezen okirat alapján Jeszenszky Prágában (!) egy palotagróffal olyan okiratot állíttatott ki, melyben az őt „az orvostudomány és a filozófia doktorává avatja, és pedig nem egyszerű diplomával rendelkező (bullatus) doktorrá, hanem valódi és igazolt doktorrá.” (Vö.: Ruttkay László: *Jeszenszky [Jessenius] János és kora 1566–1621*. Budapest, 1971, 27–29. p.)
- ⁸² Ridder-Symoens, Hilde de: *Mobilität*, i. m., 348. p. A rendelkezésünkre álló adatokból nem tűnik ki, hogy Lackner *gratis* szerzett volna fokozatot, ami később lehetővé vált protestánsok számára Padovában.
- ⁸³ Valószínűleg ez az összeg csak az „illetéket” foglalja magában, ugyanakkor a járulékos költségeket (nyomdaköltségek, vendéglátások, a doktori jelképek előállításai vagy beszerzési költségei) nem.
- ⁸⁴ Az élet nem volt túlságosan drága Padovában: az átlagos német hallgató mintegy 8 scudóból fedezni tudta havi szállását és étkezését. A ruházkodás és más szükségletek e felett voltak fedezendőek. A könyvek kevesebbe kerültek, mint például Bolognában, és általában olyan megállapodással vették meg őket a hallgatók, hogy távozásuk esetén az eladó visszavásárolja tőlük azokat. A gazdagabb diákok palotákat béreltek, a komolyabb és szorgalmasabb diákok a professzoroknál is lakhattak. Léteztek a korábbi századokban létrehozott alapítványi vagy nemzeti „kollégiumok” is, amelyeket igénybe vehettek a kívülről érkezők. Lacknerék is egy hasonló konvictusban (*in nostro convictu*) lakhattak padovai éveik alatt. Vö.: Brugi, Biagio: *Gli scolari...*, i. m., 128–129. p.
- ⁸⁵ D. A. G. *Theses ad Iuris materiam de Hereditatibus quae ab intestato deferuntur. Ex autoritate Illustris et Magni Viri Dn. Antonii Prosperi, Patritii Spediensis, natione Genuensis, Almae Universitatis D. D. Iuristarum in celeberrimo Patavino Gymnasio V. Rectoris. Conscriptae a Christophoro Lakhner Sempronienzi Pannonio pro Licentia Doctoratus in utroque iure consequenda. Quas sustinebit in Illustri Italiae universitate Patavina, die — Mensis VII. m. Anno a Partu Virgineo M. D. XCV. Patavii Superiorum Permissu. Excudebat Laurentius Pasquatus. Typograph. Almae universitatis Iuristarum.*
- ⁸⁶ Coing, Helmut: *Die juristische Fakultät...*, i. m., 52. p.
- ⁸⁷ Schubart-Fikentscher, Gertrud: *Untersuchungen zur Autorschaft von Dissertationen im Zeitalter der Aufklärung* (Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Phil.-hist. Klasse. 114. kötet, 5. füzet, 32. p.)
- ⁸⁸ Kundert, Werner: *Einleitung*. In: Mommsen, Karl: *Katalog der Basler juristischen Disputationen 1558–1818*. Hrsg. Werner Kundert (Frankfurt am Main, 1978, 32. p.)
- ⁸⁹ P. Szabó Béla: i. m., 344. p.
- ⁹⁰ Uo.
- ⁹¹ Rossetti, Lucia: *Le biblioteche delle “Nationes” nello studio di Padova* (Quaderni per la Storia dell' Università di Padova, 2, 1969, 59. p.)
- ⁹² A legfontosabb források a következők lehetnek: Dionysius Gothofredus: *Corpus iuris civilis cum commentariis* (1583); Antonius Gomez: *Ad Leges Tauri Commentaria* (1552); Antonius Faber: *Coniecturae iuris civilis* (1591); Andreas Gaill: *Practicae observationes tam ad processum iudicium praesertim imperialis camerae* (1578); Philippus Decius: *Consilia sive Responsa* (1533); Joachim Mynsinger a Frundeck: *Singularium observationum iudicii imperialis camerae (uti vocant) centuriae quatuor* (1563); Didacus Covarruvias a Leyva: *Opera omnia canonica* (1573); *Accursii Glossa in Volumen* (1587–89); *Summa Azonis cum emendatione...* (1506); Bartolus de Saxoferrato: *Opera* (1588–89); Baldus de Ubaldis: *Opera* (1585).
- ⁹³ Holthöfer, Ernst: *Die Literatur zum gemeinen und partikularen Recht in Italien, Frankreich, Spanien und Portugal*. In: *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. II/1. Hrsg. Helmut Coing (München, 1977, 320. p.); Söllner, Alfred: *Die Literatur zum gemeinen und partikularen Recht in Deutschland, Österreich, den Niederlanden und der Schweiz* (Uo., 579. p.)
- ⁹⁴ *Constitutio, quae iura agnationis tollit, et successiones ab intestato definit.*
- ⁹⁵ Matshinegg, Ingrid: *Österreicher als Universitätsbesucher in Italien (1500–1630). Regionale und soziale Herkunft – Karrieren – Prosopographie* (Diss. Universität Graz, 1999, 30. p.)
- ⁹⁶ Zonta, Claudia: *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten: Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte* (Stuttgart, 2004, 100., 103. p.)
- ⁹⁷ Saibente, M.–Vivarini, C.–Voghera, G.: *Gli studenti dell' Università di Padova dalla fine del '500 ai nostri giorni. Studio statistico* (Metron, 1924, 180–181. A cseh nemzethez 32, a lengyel nemzethez 92 fő csatlakozott joghallgatóknak beiratkozva az 1591–1599 közötti években. Vö. uo.
- ⁹⁸ Veress Endre nyomán ennél kevesebb (12) joghallgatót mutatott ki Szlavikovszky Beáta *Magyarországi diákok itáliai egyetemeken 1526–1918*, I. rész (Budapest, 2007, 47–48. p.)
- ⁹⁹ Lackner: Vitae, 97., 177. p.